

*Загоруй Г.В.,
аспірантка кафедри політичних наук
НПУ ім. М.П. Драгоманова*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Нестабільність політичної ситуації в країні, викликана як економічними так і політичними чинниками, створює несприятливе середовище для формування політичної нації. За цих умов проблеми, які виникають в середині багатонародної нації, відходять, неначебто, на другий план, пріоритетними ж стають - подолання політичної та економічної криз. Згадані чинники не формують сприятливу ситуацію у поліетнічній країні для розвитку вже започаткованих реформ. Сучасний політичний процес розглядається як поєднання полярних процесів: інтеграції та дезінтеграції, що зумовлюються глобальними тенденціями розвитку і регіональними особливостями в середині певного регіону чи суспільства.

Ціль формування едиконкраїнової політичної нації полягає не в переплавленні етнічної різноманітності, а досягнення гармонії та взаємозалежності громадянської та етнічної ідентичностей українського суспільства. Тому, метою даної статті є дослідження проблеми теоретичних основ формування політичної нації в сучасній Україні.

Під поняттям політичної нації в основному розуміють політичну спільноту яка об'єднує всіх громадян держави незалежно від їх етнічного, соціального походження, культурно-мовних та інших особливостей. Її вважають вищим щаблем розвитку нації.

Проблемою визначення та формування, становлення політичної нації займалися багато зарубіжних і вітчизняних вчених таких як **І. Варзар, О. Картунов, В. Кафарський, І. Кресіна, Ю. Римаренко, М. Степико, О. Хорошилов, Р. Абдулатіпов, Б. Андерсон, Е. Тішков** та багато інших.

Російський вчений **Р. Г. Абдулатіпов** вважає, що нація – це не просто спільність родів, а це є „нація громадян”, яка набуває свої основні риси не в спільності етнічно-культурних характеристик, а в конкретних діях громадян щодо спільної участі в різноманітних комунікаціях. Оскільки комунікація повинна здійснюватися і в горизонтальних і у вертикальних рівнях влади, то об'єктивно впливає ідея існування нації як політичної спільноти. І вже даний вид нації може виступати як колективна форма існування людей в демократичній країні.

Багатонародність для країни виступає як уже набутий потенціал до життєздатності. Створення політичної нації, врегулювання системи міжнаціональних відносин можливе тільки в безконфліктному середовищі, якщо будуть відпрацьовані чіткі механізми врахування полікультурності країни. Єдність в багатогранності – це основна форма життєдіяльності народу та платформа для будівництва політичної нації.

Інший російський вчений **Валерій Тішков** займається проблемами етнічності, націоналізму, міжнаціональних конфліктів. Він вважає, що формування політичної нації на території багатонародної країни є одним з головних завдань державної політики. Вивчаючи досвід багатоетнічних країн, вчений приходять до висновку, що „найбільш універсальним рецептом є не політика поділу держав чи переселення населення для досягнення „національної однорідності”, а покращення соціально-культурних умов життя системи управління багатонародними суспільствами” [6]. Багатокультурність та багатонародність – це не просто визнання існування різних культур та народів, груп населення. Вона повинна забезпечити підтримку культурної специфіки і, разом з тим, гарантувати можливість індивідів і груп користуватися правами, брати участь в усіх сферах суспільного життя від економіки, культури до політики. Тому, для багатонародних політичних спільностей потрібна політична нація, оскільки вона є менш конфліктною.

Швейцарський історик **Ультермагт Урс** у своїх творах звертає увагу на багатонпродність та її особливості у європейських державах. Вчений називає концепцію загальноукраїнової нації – категоріальним імперативом [7; 120]. Така нація повинна звільнитися в певному розумінні слова від багатьох націй всередині себе, тобто повинна денационалізуватися. Головними ідеями її повинні стати принципи рівності та спільності, участі у процесах прийняття політичних рішень [7; 122].

Побудова політичної нації назріла вже давно, а саме із - проголошенням незалежності України, а Всеукраїнський перепис населення 2000 р тільки підтвердив цю необхідність, показуючи, що на території нашої країни проживає 136 етносів різного соціально-цивілізаційного рівня розвитку. Вже з роками Президент України В.Ющенко у телезверненні з нагоди Дня Соборності 22 січня 2007 року говорить про вже виконану місію держави – створення політичної нації „Ми постаємо як єдина політична нація, сформована українством і збагачена всіма людьми, які живуть в Україні – росіянами, кримськими татарами, поляками, болгарями, євреями, угорцями, ромами – всіма людьми, які хочуть добра Україні [5].

Сучасні етноси в Україні політизовані, піднялися до рівня усвідомлення себе як етнospільноти, а не аморфної спільності, маси, яка нічого не варта і не може вплинути на політичне життя суспільства. Етноси ж, які не можуть виробити своїх політичних пріоритетів розвитку, стають легким зряддям для маніпулювання, або виступають як ще один „щабель” для досягнення чийхось політичних інтересів, перетворюються на безмовний, німий політичний об’єкт.

Передумовою конституювання політичної нації є розгортання в якійсь країні процесу націєтворення (націогенезу), – бо ж саме через нього йде формування єдинокраїнового етномасиву людей, які населяють дану територію. З-поміж середовища цих активних людей мало-помалу виділяється політична еліта, яка самоорганізовується з обґрунтованими політичними ідеями, теоріями, пропозиціями, які є носіями мудрості, досвіду, знань нації, що вони представляють.

Націогенез як духовний феномен являє собою єднанням навколо певної консолідуючої ідеї. На якомусь етапі ця ідея „матеріалізується” у масовий рух людей, – і в даній країні розгортається націогенез як політичний процес. Про його життєдайність свідчать такі фактори, як 1) виникнення започатків громадянського суспільства із середовища середнього класу; 2) утворення і функціонування громадських інституцій, релігійно-культурних товариств і організацій; 3) формування політичної держави, яка проявляє здатність „прислухатися” до усіх соціальних – у тому числі, – й етноісторичних верств, не виділяючи якусь окрему з них над іншими; 4) перехід економіки на товарно-ринкові засади; 5) розвиток освіти і культури в усіх регіонах країни, зокрема, – і в місцях розселення етнічних меншин; 6) заходи з запобігання міжетнонаціональних конфліктів; 7) дотримання прав людини та етнонаціональних меншин.

Виникнення та розвиток націй не можна розглядати як наслідок формування держави. Для її створення необхідно, щоб етнолюди не просто проживали на території однієї держави, не просто склали населення, були громадянами, але й визнавали її своєю батьківщиною, позиціонували себе з її співвітчизниками. Це можливо при умові, коли основна маса населення сприйняла цінності, інтереси як свої власні.

Найвищою стадією розвитку якогось народу на стадії нації є утворення єдинокраїнової політичної нації, яка стає реальним виразником політичної волі усіх активних громадян в поліетнічному суспільстві. Основними її ознаками є: розвинене громадянське суспільство; свобода слова та дотримання прав людини і громадянина; функціонування політичних партій (у тому числі, й утворених на етнонаціональній основі); існування високопрофесійної політичної еліти та конкурентно спроможних лідерів партій та об’єднань; висока політична культура громадян та особливо політичних лідерів.

М.Степико, розглядає політичну націю як громадянське суспільство, сформоване на території певної держави (моно- або поліетнічної), яке характеризується розвиненими

інститутами народовладдя, єдністю політичного, соціального і економічного життя, спільними культурою, мовою та цінностями громадян, що свідомі своєї окремішності в світовій співдружності націй [3]. Вчений доходить висновку, що, якщо перенести концептуальну модель націєтворення... на українські реалії, то українська політична нація є похідною від української національної ідеї, громадянського суспільства і соціальної держави [4; 23].

Для формування зрілої політичної нації необхідно підготувати тіло, на яке вона буде опиратися, таким тілом можна вважати саму державу (з її законами, системою політичного управління) та сам етнолюди даної країни. Держава, яка має розробити спільну для всіх ідею, мету, вона повинна утворити комунікативне поле, необхідне для існування політичної нації, виробити шляхи досягнення балансу інтересів і стабільності суспільства, але не створювати примусові об'єднуючі умови. Індикатори об'єднання мають соціальне визначення і залежать від суспільних трансформаційних процесів, які мають глобальний та локальний рівні. Її мета виявляється в створенні сприятливого комунікативного середовища для подальшого розвитку та міжкультурного співробітництва.

Справа також полягає у відповідному державному ладі, устрої держави. Тоталітарні чи олігархічні держави за самою своєю природою несумісні з народовладдям, у них панує закон і насилля без свободи, а тому політична активність населення практично відсутня, а найменші її прояви жорстоко придушуються каральними структурами влади політична нація є характеристикою держав з демократичним ладом правління, тобто таких утворень, де закон панує у суспільстві, а народ бере участь у державних справах. У суспільствах з тоталітарними режимами можуть зароджуватися і зароджуються елементи ймовірної майбутньої політичної нації як результат опору тиранії та розвитку політичної свідомості народу.

Втілення ідеї - єдиної державної політичної нації - є одним з головних завдань сучасних держав, які розвиваються і прагнуть об'єднати країну від загрози міжетнічних конфліктів (від протистояння в середині країни, загроз сепаратизму, аж до розділення і знищення держав і цілих народів чи націй). Велике значення у процесі етнічної інтеграції до утворення політичної нації займають цінності, як частина світогляду спільноти, об'єкти, явища, процеси політичного життя, які задовольняють соціальні потреби, інтереси як окремого індивіда, такі цілого народу (етно-національної спільноти), які вона залучає до сфери своєї активної життєдіяльності. Дуже важко створити для всіх єдину ідею, цінності, адже розглянути всі групи через призму одного закону видається деколи не просто. Дієвим фактором міжетнічного співробітництва виступає не тільки самобутність власного типу розвитку, а й загальні показники соціального, економічного і культурного життя даного суспільства, головним з яких - економічний. Успіхи в галузі економіки свідчать про якісний етап становлення політичної нації, адже це є фінансовий ресурс до розбудови політичної нації і самозбереження етногрупи.

При умові створення еволюційним шляхом єдиної державної політичної нації вона сама ж стане носієм єдиної державних національних інтересів та цінностей на світовій політичній арені і умовою реалізації в країні різних програм соціальних реформ. Політична нація – суцільно політико-етатологічний-етнополітичний феномен, не „чисто” соціологічний, а „майже” етнічний, тим більше не просто демографічне явище [1; 224]. Українські політики, часто, говорячи про політичну націю, розцінюють її як кількісно-демографічний феномен, цим самим, акцентуючи свою увагу і виділяючи з поміж 136 народів-етносів тільки титульний народ – українців, називаючи її „державною нацією”, забуваючи, що 22% населення – це могутній політичний та економічний потенціал країни.

Зі створенням і ефективним функціонуванням політичної нації відбудеться повноцінна суб'єктність нації. Вона виявляється в активності її лідерів (як політичних так і відомих представників науки, культури та мистецтва), представників високої політичної свідомості, яким болять проблеми і статус своєї етнічної спільноти, до якої вони належать.

Можна стверджувати, що політична суб'єктність меншинських народів-етносів – це реальна річ в українській політиці, адже вони мають своїх лідерів і підтримку, мають вагомий етнічний статус в поліетнічному суспільстві, він являє собою міру інтеграції індивіда, етнічної групи у національних відносинах держави

Етнічні групи виступають одночасно як одна із сучасних форм існування та розвитку своїх етносів, є будівельним матеріалом для політичної нації, є об'єктом та суб'єктом сучасного міжнародно-правового регулювання.

Політичні громадяни – індивідуально і групами, ситуативно і цілеосмислено – складаються у верстви, що слугуються „будівельним матеріалом” для різновагомої в різних історичних ситуаціях єдинокраїнової політичної нації. Політична нація ані фізично, ані функціонально не прямо і не безпосередньо корелюється із етноісторичною нацією. А тому вона й не є її репрезентацією перед державою, а є об'єктивним соціально-економічним породженням громадянського суспільства в даній країні. Політична нація, фактично, є верхньою верствою зрілого громадянського суспільства, з-поміж кадрово-людського середовища якої в усьому цивілізованому світі вербуються різнопрофільні еліти, які – в комбінаціях і взаємонапластуваннях – синтезуються у правлячий політикум конкретної країни. Уряд будь-якої країни є, одночасно, і „висуванцем” політичної нації, і її „рекомендаційним слугою”, і колективним політичним менеджером даного громадянського суспільства [2; 86].

Прогрес українського суспільства з поліетнічним складом населення залежить від рівня громадянськості, політичної свідомості та культури, не останню роль в цьому процесі відіграє політична соціалізація, засвоєння і перетворення активними індивідами політичних знань, норм, цінностей суспільства в особистісні орієнтири – як наслідок відбувається формування політичної свідомості, зрілості та певний рівень політичної культури. Адже політична нація – це активний процес, це самодостатнє громадянське суспільство, яке рекрутує із свого масиву політичних лідерів нового формату з неконсервативною свідомістю, а не результат самого процесу інтеграції етнічних меншин до складу єдинокраїнової політичної нації. Внутрішнє зміцнення українського народу спирається на наступні суб'єкти політики як титульна нація, корінні нарди, національні меншини, політичні партії (засновані не тільки на ґрунті ідеології, а й утворені за етнічною ознакою), громадські організації, конкретно діючі особи, як безпосередньо пов'язані з етнонаціональним полем політики.

Отже, розглянувши теоретичні проблеми політичної нації як якісно-політичного феномену можемо зробити наступні висновки:

1. Створюючи демократичну, правову державу політична нація комплексно може вирішити багато наболілих проблем сучасного суспільства: це перш за все права людини і права націй. Національна держава, в процесі свого генезисного розвитку, поступово перетворюється на виразника волі всього багатонаціонального народу. Представники інших етносів добровільно сприймають закони і традиції цієї країни, стають рівноправними громадянами, зберігаючи при цьому свої специфічні інтереси та культуру.

2. Політична нація не є вічною категорією, а постає як процес довгого і важкого процесу історичного розвитку Європи. Він починається з накопичення матеріалу про історію (бажано спільну), мову, звичаї невідомої етнічної групи, ця інформація стає важливою на першо початках формування нації.

3. політична нація може існувати лише у демократичній, правовій, соціальній державі, в якій дотримуються міжнародне законодавство в сфері захисту прав корінних народів та національних меншин, вона формується і розвивається в лоні громадянського суспільства, є його продовженням або його якісною характеристикою;

4. політична нація представлена як активний чинник політичного життя і одночасно – це соціальна, персоніфікована та інституційна система. Політична суб'єктність нації полягає в здатності етнокультурної спільноти усвідомити себе суб'єктом політичних відносин на основі національної свідомості, політичної волі і національно-патріотичних почуттів ;

6. політична нація – це об'єднання політично активних дорослих громадян всіх народів-етносів багатонародної країни, а не тільки титульного народу. З активних політичних громадян відбувається рекрутування політичної еліти, які складають основний професійний владний прошарок державного апарату чиновників.

Література:

1. Варзар І.М. Із контекстів минулих літ: Вибране концептуальних і мемуарних вимірах. Кн. 1: Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі. – 592 с. – К.: ФАДА, ЛТД, 2003 – С. 224.
2. Варзар І.М. Співвідношення соціального та етноісторичного начал у побудові і функціонуванні політичної нації / у кн. Еліти і цивілізаційні процеси формування націй / за ред. О.О. Рафальський, Т. 2., ТОВ УВПК „ЕксОБ” – К., – 2006., – С.86.
3. Степико М. Сучасний етап становлення української політичної нації: характерні особливості //Стратегічна панорама. – 2004. – № 1. – www.niisp.gov.ua
4. Степико М. Українська політична нація: проблеми становлення //Політичний менеджмент 2004. – № 1. – С.23.
5. Телезвернення Президента України Віктора Ющенка з нагоди Дня Соборності 22 січня 2007 року // Офіційне Інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua>
6. Тишков В. После многонациональности // Знамя. – 2003. – № 3. - <http://magazines.russ.ru/znamia/2003/3/tishh-ph.html>
7. Ультерматт У. Этнонационализм в Европе. М.: Российский гуссударственный гуманитарный университет. – 2000. – С.120,122.

*Климкова І.І.,
здобувач кафедри політичних наук
НПУ імені М.П.Драгоманова*

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР

Постановка проблеми. Політична культура є якісною характеристикою не лише політичної свідомості і поведінки, але й політичних інститутів, організацій, політичної системи і політичних відносин.

Існує поняття «культура управління» і «політична культура». Якщо про політичну культуру як соціальний феномен існує достатньо великий обсяг наукової літератури, то поняття «культура управління» є недостатньо розробленим. Існує думка, згідно з якою культура управління пов'язується з зовнішнім функціонально-організаційним аспектом управлінської діяльності і ніяк не пов'язується з її змістом, політичними і моральними цінностями, з політичною культурою суб'єктів управління. Проте центральною ланкою управління є управлінське рішення, в якому віддзеркалюються морально-політичні, професійні якості працівників управління: їх досвід і навички підвищують його політичну якість, а форми і методи, які організують управлінське рішення, створюють необхідні умови для реалізації політичної культури її суб'єктів.

Деякі питання дослідження політичної культури на інституційному рівні розробляються в працях К.Ерроу, Л.Пая, А.Бірча, В.Жукова, Б.Краснова, В.Сергеева, М.Бірюкова, Л.Полуяна, І.Фасеева, Т.Василевської тощо. Так, наприклад, російські науковці